

* प्रकरण - १ - ले *

= = = = = = = = = =

॥ प्रस्तावना ॥

= = = = = = = = = =

इतिहासाचे अवलोकन केले अस्ता पूर्वापार चालत आलेली एक पध्दत किंवा वस्तुस्थिती दिसून येते. कोणत्याही देशामध्ये, राज्यामध्ये जेव्हा परकीय लोक प्रवेश करतात, त्यावेळी कोणता ना कोणता विशिष्ठ हेतू ठेवून अस्तित्. मग तो व्यापाराचा असेल, सांस्कृतिक देवाण- घेवाणीचा असेल किंवा राजकीय असेल. त्यामुळे दूत-या मुलुखात गेल्यावर ते पध्दतशीर पावले टाकताना दिसतात. अगदी जवळचे उदाहरण आपण इंग्रजांचे पाहिले आहे. व्यापारासाठी येथे आले आणि राज्यकर्ते बनले.

सोलापूरच्या इतिहासामध्येही अशी अनेक उदाहरणे सापडतात की ज्यामध्ये अनेक परकीय लोकांनी राज्य करण्याच्या किंवा व्यापाराच्या दृष्टिने सोलापूर मध्ये प्रवेश केला होता. उदा. चालुक्य, राष्ट्रकूट, नवोदित चालुक्य, बहामनी, निजाम अशा अनेकांनी सोलापूर ताब्यात घेतले. त्याच बरोबर पूर्वीपासून गुजराती, मारवाडी, लिंगायत अशा अनेक समाजांनी व्यापारासाठी प्रवेश केला.

परन्तु सामान्यतः दूत-या राज्यात स्थायिक होऊन राजकीय क्षेत्रामध्ये प्रवेश करणे व तेथे यश मिळविणे ही तशी कठीण गोष्ट आहे. विशेषतः तथ्याच्या लोकांसाठी राज्यात त्यासाठी त्मत प्रयत्नशील अतणे आवश्यक ठरते. म्हणजेच पथम लोकांचा विश्वास संपादन करणे, समाजामध्ये मतदानाविषयी जागरूकता निर्माण करणे, लोकमत आपल्या बाजूने वळविणे व एकूणच राजकीय सहभागाविषयी लोकांमध्ये जागृती घडवून आणणे. या सर्व गोष्टींबरोबरच आर्थिक क्षेत्रामध्ये क्व प्राप्त करणे महत्वाचे किंबहुना अपरिहार्य ठरते. तरच त्या व्यक्तीस राजकीय नेतृत्व करणे शक्य होते. त्यादृष्टिने सोलापूरमधील आर्थिक व राजकीय क्षेत्राचा विचार केला अस्ता अते दिसते की, या दोन्ही क्षेत्रांमध्ये येथील तेलुगु समाजाने आपल्या कार्यकर्तृत्वाने निश्चितच एक महत्वाचे स्थान निर्माण केले आहे.

वस्तुतः हे तेलुगु विण्कर लोक मूळचे आंध्र प्रदेशातील. कोणताही खास किंवा विशिष्ठ हेतु न ठेवता केवळ उदरनिर्वाहाच्या शोधात येथे आले व कालांतराने हळू-हळू सर्व क्षेत्रात व्हाटाने आपला प्रभाव निर्माण केला व तेथे आपले पाय मक्कम रोवले. विशेषतः आर्थिक व राजकीय क्षेत्रात आपले खास स्थान निर्माण केले आहे. तेलुगु समाज येथे आल्यापासून आजपर्यंतच्या १५० वर्षांच्या काळात आपल्या विकासाची त्यांनी केलेली वाटचाल कुतुहलपूर्ण आहे. विशेषतः स्वातंत्र्योत्तर काळ म्हणजे अर्थात १९५७ पासूनचा काळ हा त्यांचा दैदिप्यमान काळ मानावा लागतो. याच काळात राजकीय क्षेत्रातही त्यांना विशेष यश मिळालेले असल्याने त्यांच्या राजकीय कार्याचा तर्कसमावेशक आढावा घेण्याचा वस्तुतः शोधनिबंधामध्ये प्रयत्न केला आहे.

तेलुगु नेतृत्वाच्या राजकीय तहमागाचा विचार करीत अस्ताना आणखी काही गोष्टींचा विचार करावा लागतो. म्हणजे त्यांनी शैक्षणिक, धार्मिक, आर्थिक क्षेत्रात केलेली प्रगति देखिल ध्यानात घ्यावी लागते. कारण या क्षेत्रांमधील कार्यावरच तेलुगु नेतृत्वाचे यश आधारलेले आहे. या तर्क घटकांचा या शोध निबंधात समावेश करीत अस्ताना शोध निबंधाचे चार विभाग केले आहेत.

या परिचयात्मक प्रकरणानंतर दूत-या प्रकरणामध्ये तेलुगु समाज आंध्रमधून सोलापूर मध्ये नेमका कॅम्पा आला, त्यामधील त्यांचा उद्देश कोणता होता, व येथे येउन स्थायिक होताना व स्थिर प्राप्त करीत अस्ताना कोणत्या गोष्टी उपयुक्त ठरल्या याचा आढावा घेतला आहे. परंतु याच बरोबर सोलापूर शहराचा थोडक्यात इतिहास व येथे आलेल्या विण्करांसाठी येथील अनुकूलता याचाही विचार आवश्यक ठरतो. सोलापूरच्या इतिहासाबद्दल असे दिसते की येथे पूर्वीपासून त्तत बाहेरून लोक येत राहिले व येथे सामावत राहिले. त्यामुळे राजकीय आणि आर्थिक, विशेषतः व्यापाराच्या दृष्टिने सोलापूर महत्वाचे शहर बनले असल्याने बाहेरच्या राज्यातून आलेल्या सर्वय लोकांना त्याचा कायदा मिळविणे शक्य झाले. तसा तो तेलुगु विण्करांनाई मिळविता आला.

तित्त-या प्रकरणामध्ये तेलुगु समाजाच्या सोलापूरमधील आर्थिक व सामाजिक कार्यांचा आढावा घेतला आहे. साधारणतः व्यक्ती प्रथम प्राथमिक गरजा पूर्ण करण्याचा प्रयत्न करते आणि त्यानंतर अधिकाधिक आर्थिक विकास साधण्यासाठी कृतिशील बनते. तेलुगु समाजानेही हा मार्ग स्विकारला. बँका, सुतगिरण्या, विष्णकर संस्था इत्यादी व्दारे या समाजाने आर्थिक क्षेत्रावर मोठा ताबा मिळविलेला आहे. या आर्थिक प्रबलितेनच त्यांचा राजकीय सहभाग प्रभावी बनला. तसे पहाता एकूणच अधुनिक राजकारणाचा पाया आर्थिक बनला आहे. परन्तु तेलुगु समाजाने आर्थिक क्षेत्राबरोबरच शैक्षणिक व सांस्कृतिक क्षेत्रातही लक्षणीय भर टाकली आहे. त्यांच्या या क्षेत्रातील कार्यांमुळेच ते सोलापूरकरांच्या निव्वट सहवासात आले व येथील जीवनात समरस होऊ शकले. त्यातूनच त्यांच्या राजकीय नेतृत्ववाला आकार घेऊ लागला.

तेलुगु समाजाच्या राजकीय नेतृत्वाचे व त्याच्या सहभागाचे विश्लेषण चौथ्या प्रकरणामध्ये केले आहे. प्रथम राजकीय सहभागाची संकल्पना स्पष्ट करून तेलुगु नेतृत्वाच्या राजकीय सहभागाचे अवलोकन केले आहे. आपले नेतृत्व कायम राखण्यासाठी व प्रभावी करण्यासाठी त्यांनी काय केले याचा आढावा घेतला आहे. कारण नेतृत्व करण्यासाठी, राजकीय क्षेत्रात आपले स्थान प्रभावी करण्यासाठी सतत कार्यरत रहावे लागते. तेलुगु नेत्यांमधील कोणी सामाजिक क्षेत्रात तर कोणी आर्थिक क्षेत्रामध्ये कार्य करून नेतृत्व मिळविले आहे. म्हणजे त्या क्षेत्रातील त्यांच्या कार्यांचा त्यांना राजकीय क्षेत्रात नेतृत्व मिळविताना उपयोग झाला असे दिसते. त्याआधारे स्थानिक, राज्य व केंद्रीय पातळीवर तेलुगु नेत्यांनी सातत्याने नेतृत्व केले आहे. आणि त्याचा फायदा तेलुगु समाजाच्या व पर्यायाने सोलापूरच्या विकासाला कसा झाला याचे विवेचन या प्रकरणात केले आहे.

कोणत्याही संशोधन कार्यात संकलित केलेली माहिती सुसंगत मांडली असा त्या संशोधनाच्या विषयाचे सुस्पष्ट, सुसूत्र चित्र तयार होते. त्यावस्तु काही निष्कर्ष काढणे शक्य होते. त्यानुसार सोलापूर मधील तेलुगु नेतृत्वाच्या सामाजिक, आर्थिक व राजकीय क्षेत्रातील योगदानाचे स्पष्ट चित्र शोध निबंधाच्या दूत-या, तित्त-या व चौथ्या प्रकरणांमधून निर्माण होते. त्यातून निष्पन्न झालेले निष्कर्ष शेवटच्या प्रकरणामध्ये मांडले आहे.

अभ्यास पध्दती -

तेलुगु विष्कार समाज हा कोणत्याही पूर्व नियोजित हेतुने येथे आलेला नतून केवळ उदर निर्वाहासाठी मजल-दरमजल करीत आला. इतकेच नव्हे तर कोणत्या स्का ठराविक तालामध्ये आला असे नव्हे, तर टप्प्या-टप्प्याने, गटा-गटाने येत राहिला. त्यामुळे त्यांच्या आगमनाविषयीची अथवा तुस्वातीच्या काळातील परिस्थितीची निश्चित माहिती देणारा कागदोपत्री पुरावा उपलब्ध होऊ शकला नाही. या कारणास्तव शोध-निबंधाचा भर विशेषतः तेलुगु राजकीय नेत्यांच्या, वयोवृद्ध व्यक्तित्वांच्या, तसेच तेलुगु नस्लेल्या परन्तु तेलुगु समाजाशी अनेक वर्षे संबंधीत अस्लेल्या व्यक्तित्वांच्या मुलाखतींवर आहे.

निरनिराव्या व्यक्तित्वांच्या मुलाखती, वर्तमानवत्रांची कात्रणे, आत्मचरित्र, स्मरणिका, गौरवग्रंथ, अहवाल व अन्य काही पुस्तके अशा ताधनांचाही वापर करून शक्य तितकी माहिती संकलित केली आहे.

मुलाखती घेत असताना जे अनुभव आले, त्याबद्दल असे दिसते की काही मुलाखतींमुळे मागच्या काळातील माहितीशी दुवा साधता जातो आहे, तर काही वेळेस मुलाखतीमधील माहितीला अन्य आधार सापडत नाही. परन्तु तरीही जास्तीत-जास्त माहिती मिळविण्याचा व ती साधण्याचा प्रयत्न करून त्या आधारे हा शोधनिबंध तयार केला आहे.

तेलुगु नेतृत्वाचा सहभाग राजकीय व आर्थिक क्षेत्रात जरी स्वातंत्र्यपूर्व काळातही असला तरी त्यांचा खरा भरभराटीचा काळ स्वातंत्र्यापासूनचा आहे. व म्हणून स्वातंत्र्यपूर्व काळातील घटनांचा आढावा घेणे महत्वाचे ठरले तरी त्यांच्या बरोबर किंवा त्यापेक्षा जास्त विचार स्वातंत्र्योत्तर काळाच्या करणे आवश्यक आहे व त्यासाठीच या शोधनिबंधाला स्वातंत्र्योत्तर काळातील राजकीय नेत्यांचा सहभाग अशी जोड दिलेली आहे.